

ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงเพราะสังคมเปลี่ยนไป

□ พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร), ผศ.ดร.
รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และมากเกินกว่าที่จะคิดเสียอีก สาเหตุที่สำคัญนั้น เนื่องมาจากการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก และวัฒนธรรมจีนเข้ามา จึงทำให้วัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมจีนแพร่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีอิทธิพลต่อค่านิยมของสังคมไทยเป็นอย่างมากในปัจจุบัน^๑ ในทางสังคมวิทยานั้น คำว่าค่านิยม (Value) หมายถึงสิ่งที่บุคคลยึดถือและยอมรับกันเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตนเอง หรือหมายถึงมาตรฐานการตัดสินใจที่บุคคล กลุ่ม หรือสถาบัน ยึดถือตามที่ได้มาจากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่สังคมของตนกำหนดและปลูกฝังมา

ความหมาย

ค่านิยม(Value) คือวิธีการจัดรูปแบบความประพฤติที่มีความหมายต่อบุคคล และเป็นแบบฉบับของความคิดที่ฝังแน่นอยู่ในใจ สำหรับยึดถือในการปฏิบัติตนของคนในสังคม คือการมีหลักธรรมและศาสนาเป็นที่พึ่ง การช่วยเหลือผู้อื่น การได้รับยกย่องในสังคม การมีความสุขในชีวิตครอบครัว ความภาคภูมิใจในตัวเอง การมีเพื่อนที่ดี และความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น ค่านิยมนั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตามยุคตามสมัย ตามกระแสของสังคม หรืออาจจะมีค่านิยมใหม่เกิดขึ้นมาแทนที่ ค่านิยมเก่าก็ถูกลืมหรือกลืนไปตามกาลเวลาที่สังคมเปลี่ยนแปลง จึงทำให้สังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไป

^๑ ทศนิยม ทองสว่าง, **สังคมไทย**, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๗), หน้า ๘๓.

ดร.ไพฑูรย์ เครือแก้ว^๒ ได้อธิบายให้ความหมายของคำว่า “ค่านิยม” ไว้ว่า ค่านิยมของสังคม(Social Value) คือสิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คุณปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น หรือกลับกลายมาเป็น สิ่งที่คุณถือว่าเป็นสิ่งที่บังคับต้องพูด ต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่องและมีความสุขจะได้เห็น ได้ฟัง และได้เป็นเจ้าของ เป็นต้น

พื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือที่เรียกว่า การกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction) ซึ่งหมายถึง กระบวนการตอบสนองซึ่งกันและกันในการแสดงออกระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม โดยพฤติกรรมหรือการแสดง ออกของบุคคลหนึ่ง จะเป็นผลต่อการแสดงพฤติกรรมสนองตอบของอีกบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้และทั้ง นั้นโดยผ่านกระบวนการสื่อความหมายที่ใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน เช่น โดยการใช้ภาษา กิริยาท่าทาง และสัญลักษณ์อื่น ๆ เพื่อให้สามารถตีความพฤติกรรมในการแสดงออกของบุคคลได้ตรงกัน ทั้งนี้ไม่จำเป็นว่าบุคคลหรือกลุ่มจะมีการปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง บุคคลหรือกลุ่มอาจมีการปฏิสัมพันธ์กันโดยทางอ้อม โดยผ่านกระบวนการสื่อสารอื่น ๆ เช่น ทางโทรศัพท์ จดหมาย และสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นต้น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันยังก่อให้เกิดผลอื่น ๆ ทางสังคม เช่น การเกิดระบบสังคม หรือการเกิดโครงสร้างทางสังคมที่เป็นแบบแผนอันมั่นคง รวมถึงการเกิดวัฒนธรรมของสังคม (Social Process) ซึ่งหมายถึงรูปแบบในการปฏิสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่เสมอในการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์

พื้นฐานแรกเริ่มในการศึกษากระบวนการสังคมนั้น ได้นำแนวความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาของวิชาชีววิทยามาประกอบการวิเคราะห์สังคมนมนุษย์ โดยเฉพาะคือ ทฤษฎีของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Darwin Charles)^๓ ซึ่งได้นำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์สังคม แนวความคิดซึ่งอธิบายสังคมนมนุษย์โดยใช้ทฤษฎีของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน มาเป็นพื้นฐาน เรียกว่า Social Darwinists โดยอธิบายว่า มนุษย์ก็เช่นเดียวกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายที่จะต้องมีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต โดย

^๒ ดร. ไพฑูรย์ เครือแก้ว, **วัฒนธรรมเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (พระนคร, ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๓) หน้า ๘๘.

^๓ Darwin, Charles, **The Problems of World Population**, (London : Cambridge University Press, 1958), p. 102.

ประกอบไปด้วยการขัดแย้ง การแข่งขัน และความร่วมมือระหว่างกัน แต่มนุษย์ได้พัฒนารูปแบบของความขัดแย้ง การแข่งขัน และความร่วมมืออย่างเป็นระเบียบแบบแผนโดยการสร้างวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างจากสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ ที่การปรับตัวเกิดขึ้นโดยทางกายภาพเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ต้นไม้จะพยายามแผ่กิ่งก้านสาขาให้สูงใหญ่กว่าต้นอื่น ๆ เพื่อให้ได้แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ สัตว์ใหญ่ต้องพึ่งพิงสัตว์เล็กเป็นอาหารโดยการใช้พลังกายเข้าสู่ต่อสู้ แต่มนุษย์ใช้แบบแผนการปฏิสัมพันธ์โดยมีพื้นฐานจากวัฒนธรรมในการอยู่รอดของชีวิต

สรุปได้ว่า ค่านิยมหมายถึง สิ่งที่คุณยึดถือประจำใจที่ช่วยตัดสินใจในการเลือกที่จะกระทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม แต่เป็นสิ่งที่ปรารถนาของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ๆ

ความสำคัญของค่านิยม

^๔ ค่านิยม(Value) มีความเกี่ยวพันกันกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ค่านิยมบางอย่างได้สร้างแกนของวัฒนธรรม ลักษณะขั้นมูลฐานของวัฒนธรรม เกิดจากค่านิยม เช่น คนไทยปรารถนาหรือต้องการที่จะมีอิสระเสรี ซึ่งจัดเป็นค่านิยมของสังคมไทยที่มีมาแต่โบราณกาล คนไทยจึงมีชีวิตอยู่อย่างอิสระเสรีตามแบบฉบับของคนไทย อิสระเสรีจึงเป็นแกนของวัฒนธรรมไทย

ค่านิยมมีความสำคัญมาก และมีผลกระทบต่อความเจริญ ความเสื่อมเสียของสังคมและความมั่นคงของชาติ กล่าวคือ สังคมที่มีค่านิยมที่เหมาะสมและถูกต้อง เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี เป็นต้น สังคมนั้นย่อมจะมีความเจริญก้าวหน้าอย่างแน่นอน แต่ถ้าสังคมใดที่มีค่านิยมไม่เหมาะสม เช่น มีการพนัน มีอบายมุข ขาดระเบียบวินัย ไร้ความสามัคคี อยู่อย่างตัวใครตัวมัน ฯลฯ สังคมนั้นจะเสื่อมลงและขาดความมั่นคงภายในชาติ

ค่านิยมบางอย่างขึ้นอยู่กับลักษณะ และสภาพแวดล้อมทางสังคม เมื่อสภาพของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ค่านิยมเก่าก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย และจะมีค่านิยมใหม่เกิดขึ้นมาแทนที่ เช่น สมัยก่อนคนไทยนิยมสร้างวัดวาอารามกันมาก เพราะวัดเป็นศูนย์รวมพลังทางด้านจิตใจ ให้การศึกษา

^๔ พศ. ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, สังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, ๒๕๒๒), หน้า ๓๙-๔๐.

รักษาพยาบาล สถานสงเคราะห์ช่วยเหลือคนยากจน เป็นสถานที่พักของคนเดินทาง ศูนย์กลาง ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์กลางการปกครอง สโมสรชาวบ้าน และคลังพัสดุ เป็นต้น เมื่อวัฒนธรรม ตะวันตกเผยแพร่เข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ แฟชั่น (Fashion) สภาพ สังคมเปลี่ยนแปลงไป มีการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ศาลาประชาคม พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ ค่านิยมในการสร้างวัดก็เสื่อมลง คนไทยกลับมีค่านิยมในการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล และ สาธารณประโยชน์ด้านอื่น ๆ เข้ามาแทน

ค่านิยม(Value) เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม สังคมจะเจริญก้าวหน้า หรือ เสื่อมถอยก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนในสังคมนั้น ๆ ฉะนั้นการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องและเหมาะสม จึง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง การปลูกฝังให้บุคคลรู้จักคุณค่าของความเป็นมนุษย์คือ ให้มีความรัก ความ เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เอารอดเอาเปรียบกันและกัน และรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เป็นต้น ควรจะสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ผู้นำในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับ มนุษยธรรมในสังคมไทยได้แก่ ผู้บริหารประเทศ ข้าราชการ ปัญญาชน นายทุน กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น

ที่มาของค่านิยมของสังคมไทย

ที่มาของค่านิยมของสังคมไทยนั้น มีที่มาหลายด้านด้วยกัน ดังจะกล่าวได้ ดังนี้คือ^๕

๑. ศาสนาพุทธ(Buddhism) คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (๙๖.๔%) และ ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิด จนตาย มีการอบรมสั่งสอนศีลธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่บุตรหลานตั้งแต่เล็ก ๆ พุทธศาสนาจึงสร้างค่านิยมในสังคมไทย เช่น การทำบุญ ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี การเคารพ ผู้ใหญ่ เคารพผู้อาวุโส เป็นต้น

๒. ศาสนาพราหมณ์ พิธีการและพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นประเพณีตามลัทธิพราหมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาบน้ำในพิธีการต่าง ๆ หรือพิธีสืบนาน ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของ คนไทยอย่างมาก ศาสนาพราหมณ์จึงสร้างค่านิยมในสังคมไทย เช่น คนไทยชอบจัดงานพิธี ต่าง ๆ เป็นต้นว่า พิธีรดน้ำในการสมรส พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีอาบน้ำศพ และพิธีทำขวัญนาค เป็นต้น

^๕ พศ. ฉวีวรรณ วรประเสริฐ, สังคมไทย, หน้า ๔๑.

๓. **ระบบศักดินา(Aristocrat System)** สังคมไทยผูกพันกับระบบศักดินามาเป็นเวลานาน ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ระบบศักดินาจึงมีบทบาทสำคัญมากในการสร้างค่านิยมของสังคมไทย เช่น ค่านิยมของความอยากเป็นเจ้านาย การมียศถาบรรดาศักดิ์ และชอบรับราชการ เป็นต้น

๔. **ระบบเกษตรกรรม** สังคมไทยเห็นสังคมเกษตรกรรม (Agrarians Society) คนไทยจึงมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด ตามสภาพของท้องถิ่น คนไทยส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ชาวชนบทที่อาศัยอยู่ในละแวกบ้านเดียวกันจะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ใครได้รับความเดือดร้อนก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เท่าที่จะช่วยได้

๕. **ความเชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์** เป็นผลมาจากความกลัว เช่น กลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย กลัวภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้น จึงมีการกราบไหว้อ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองป้องกันภัยต่าง ๆ ทำให้คนไทยมีค่านิยมในเรื่องการกราบไหว้บูชาภูษาเขา ต้นไม้ สัตว์ที่มีลักษณะผิดปกติจากสภาพปรกติธรรมดา จึงเป็นที่มาของความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ค่านิยมทั่ว ๆ ไปของสังคมไทย

ค่านิยมทั่ว ๆ ไปของสังคมไทยในปัจจุบันนี้ มีมากมายหลายประการด้วยกัน ซึ่งพอจะนำมากล่าวไว้ในที่นี้ได้ ดังต่อไปนี้ คือ^๖

๑. **ความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ (The King)** พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ พระทรงร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของคนไทย ในการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยนั้น แม้ว่าพระองค์จะทรงมีอำนาจลดน้อยลง แต่พระบรมเดชานุภาพมิได้ลดน้อยลงด้วยเลย พระองค์ทรงมีบทบาทมากขึ้นในด้านพิธีการ สังคม การปกครอง ทรงเป็นผู้นำทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร พระองค์จะรับพระราชทานสิ่งของเงินทองต่าง ๆ ร่วมการกุศลตามพระราชอัธยาศัย แล้วพระราชทานสิ่งของเหล่านั้น ช่วยเหลือคนยากจน ผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทหาร ตำรวจ และพลเรือน พระองค์เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎร

^๖ พศ. ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, สังคมไทย, หน้า ๘๒.

ในท้องที่ต่าง ๆ ตลอดถึงท้องถิ่นทุรกันดาร พระองค์ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อช่วยเหลือราษฎรอีกด้วย พระองค์ทรงเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความสามัคคีในชาติ และการรักษาเอกราชของชาติไทย เพราะคนไทยมีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ฯลฯ ต่างก็มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ภาวะสังคมไทยในปัจจุบันนี้ประสบภัยทั้งภายในและภายนอกประเทศนานับประการ แต่สามารถอยู่รอดได้ เพราะคนไทยมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ จึงยอมเสียสละทุกอย่าง เพื่อรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๒. เรื่องเงินตรา(Money) ด้วยเหตุที่เงินสามารถนำไปใช้แลกเปลี่ยนกับสิ่งของทุกชนิดที่มีอยู่ในโลกนี้ เงินจึงเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้สังคมปัจจุบันกำลังขึ้นในวัตถุนิยม (Materialism) การที่คนไทยมีค่านิยมในการนับถือเงิน เพราะบุคคลมีเงินได้รับการยกย่องและเคารพนับถืออย่างกว้างขวาง บางครั้งก็ไม่ได้คำนึงว่า ผู้นั้นจะได้เงินมาทำให้อำนาจขึ้นโดยวิธีใดก็ตาม เงินนำมาซึ่งเกียรติยศ อำนาจ และชื่อเสียง บางคนบริจาคเงินเป็นจำนวนมากเพื่อสาธารณกุศล เช่น สร้างอาคารคนไข้ ให้โรงพยาบาล หรืออาคารเรียนให้แก่โรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งก็ตาม จะได้รับการประกาศเกียรติคุณต่าง ๆ จนได้รับการยกย่องในสังคม ให้คุณค่าหรือความดีของบุคคลขึ้นอยู่กับเงิน ถือเงินตราเป็นพระเจ้า

คนที่มีฐานะร่ำรวยมักจะได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำของชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฯ พ่อค้าคหบดีบางคนที่มีฐานะร่ำรวย จะมีอำนาจและอิทธิพลมากในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย สามารถจะย้ายข้าราชการบางคนที่ยึดผลประโยชน์ของเขาได้ เพราะรู้จักกับผู้บังคับบัญชา และเงินเข้าถึงการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาตำบล สมาชิกสภาจังหวัดฯลฯ ในสังคมไทยก็มีการทุ่มเทเงินชื่อเสียง ยังมีคำพังเพยที่ว่า ใครมีเงินมีทองก็นับเป็นน้องเป็นพี่ แสดงให้เห็นว่า เงินมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนได้ เป็นต้น^๗

อย่างไรก็ตาม เราควรจะช่วยแก้ค่านิยมทางด้านวัตถุเข้าไปสู่ค่านิยมทางด้านจิตใจบ้าง ด้วยการฝึกอบรมเด็ก เยาวชนให้รู้จักเสียสละ ไม่ยึดถือเงินเป็นของตอบแทน ค่าของน้ำใจคนเป็น

^๗ อานนท์ อากาภิรม, **มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๕), หน้า ๘๙.

สิ่งที่ได้ยากมากขึ้นทุกวัน คนเราจะต้องรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีผู้อื่น บางครั้งเงินไม่สามารถซื้อความรักซื้อความซื่อสัตย์ได้ บางคนมีเงินมากมายแต่หาความสุขทางใจไม่ได้เลย ดังนั้น เราอย่าไปลุ่มหลง

๓. อำนาจ(Power) คนทุกคนในสังคมยกย่องอำนาจ การต่อสู้แข่งขันทางการเมืองเป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ(Power) สังคมไทยมีอดีตผูกพันกับระบบศักดินาที่มีการยกย่องอำนาจเป็นเวลานาน และอำนาจเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมสังคม จะเห็นได้มากจากระบบราชการ โดยอำนาจจะแฝงอยู่ในตำแหน่ง และตำแหน่งที่มีอำนาจมากในสังคมไทยก็คือ ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (Prime Minister) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น นอกจากนี้อำนาจยังบันดาลให้ได้มาซึ่งเงิน เกียรติยศ ชื่อเสียง และอื่น ๆ ดังนั้น อำนาจจึงเป็นค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยปรารถนา

๔. การทำบุญกุศล(Make Merit) ค่านิยมในเรื่องการทำบุญกุศล ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคำสอนของศาสนาต่าง ๆ ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ฉะนั้น ศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการทำบุญกุศล ชาวพุทธมีความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด ชาวพุทธเชื่อว่าการทำบุญกุศลนั้น เป็นกรรมดีที่จะสะสมสร้างไว้แล้วจะส่งผลถึงอนาคตทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังนั้น ชาวไทยทั้งที่ร่ำรวยและยากจนจึงนิยมทำบุญกุศล โดยเฉพาะชาวไทยในชนบท ไม่ว่าจะยากจนเท่าไรก็ตาม จะทุ่มเทเงินทองเพื่อทำบุญกุศลโดยไม่กลัวความยากจน เพราะนั่นคือ ความสุขของเขา

พระธรรมโกศาจารย์ หรือหลวงปู่พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม ท่านได้อธิบายเรื่องการทำบุญและการประกอบกรกุศลว่า^๔ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าถือว่า การทำบุญที่สูงที่สุดคือ การทำคนให้เป็นมนุษย์ ให้เขาได้รับความสุขด้วยการมีจิตใจสะอาดปราศจากกิเลส การทำบุญบางอย่าง เช่น การสร้างวัด สร้างโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยนั้น เป็นการกุศลจริง แต่ยังไม่สูงนัก อาจจะกลายเป็นผลร้ายแก่สังคมได้ ถ้านักเรียนหรือนักศึกษามีแต่ความรู้อย่างล้นเหลือ เหนือความมีศีลธรรม ไม่ใช่ความรู้ไปในทางที่ถูกต้อง ธรรมะที่ทำให้จิตใจสูงได้แก่ การ

^๔ พุทธทาสภิกขุ, การทำบุญทำกุศลที่สูงที่สุด, ความมั่งงาย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์, ๒๕๐๑), หน้า ๑๕๖.

ที่จิตใจสะอาดปราศจากกิเลส เราจะมีโสตสำหรับสวดมนต์ทำพิธีหรือไม่ ก็ไม่สำคัญเท่ากับการทำจิตใจให้สะอาดปราศจากกิเลสทั้งปวง ฉะนั้นการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เข้าถึงค่านิยมการทำบุญที่ถูกต้อง

๕. ความสนุกสนาน(Enjoyment) คนไทยรักความสนุก กิจกรรมต่าง ๆ จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความสนุกสนาน การทำบุญการจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดถึงการทำงานจะมีความสุขสนุกสนานสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ คนไทยมีความสนุกสนานมาตั้งแต่เกิดไปจนตาย เช่น งานฉลองวันคล้ายวันเกิด วันโกนจุก งานบวชนาค งานมงคลสมรส งานวันสงกรานต์ งานทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ค่านิยมเกี่ยวกับความสนุกสนาน จะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อสังคมหลายประการ เช่น ทำให้เกิดความประมาท ขาดความจริงจังในการทำงาน เป็นต้น

ค่านิยมแห่งความสนุกสนานนี้ จำเป็นจะต้องแก้ไขเพราะคนจำนวนมากมักนึกถึงความสนุกสนานโดยไม่คิดว่า เป็นการฟุ่มเฟือยเกินไป ทำให้กระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของครอบครัว รายได้ส่วนบุคคลนำไปสู่ปัญหาครอบครัว และสังคมอย่างต่อเนื่อง คนไทยชอบสนุกสนาน แต่ควรพอประมาณ และมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพ เพื่อการกินดีอยู่ดีของครอบครัว

๖. การบริโภคนิยม(Consumptionalism) คนไทยส่วนใหญ่สนใจเรื่องการบริโภคนิยม ชอบเสาะแสวงหาอาหารรับประทานเป็นพิเศษ บริโภคนิยมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

- การบริโภคอาหารแปลก ๆ เช่น ผัดเผ็ดกบทอด ยำเล็บมือนาง ยำมันสมอลิง เป็นต้น
- การบริโภคอาหารรสจัด เช่น เปรี้ยวจัด เค็มจัด หวานจัด เผ็ดจัด แซบ เป็นต้น
- การบริโภคอาหารสด เช่น ผักสด ผลไม้สด เนื้อสด ปลาสด กุ้งสด และหอยสด เป็นต้น

เนื่องจากการบริโภคนิยม เป็นค่านิยมทั่วไปของสังคมไทย ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ จะผูกพันอยู่กับเรื่องการบริโภคตลอดเวลา เช่น การเลี้ยงฉลองงานสมรส การเลี้ยงฉลองยศ การเลี้ยงฉลองวันคล้ายวันเกิด การเลี้ยงฉลองเพื่อนร่วมรุ่น การเลี้ยงฉลองขึ้นบ้านใหม่ การเลี้ยงฉลองวันปีใหม่ เป็นต้น การบริโภคนิยม ควรควรจะได้รับการเปลี่ยนแปลงให้บริโภคอาหารที่มีคุณภาพและประหยัด

คนเราจะต้องมีอุดมการณ์ว่า “กินเพื่ออยู่ มิใช่อยู่เพื่อกิน” ถ้าทุกคนช่วยกันประหยัดหรือรัดเข็มขัด ก็ช่วยทำให้รายจ่ายของครอบครัวลดลง รายได้จะเพิ่มมากขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาบุคคลและสังคมด้วย

๗. โหราศาสตร์(Astrology) เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคนไทยในปัจจุบัน มีการแข่งขันกันมาก ทำให้เกิดความตึงเครียด และมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับโชคชะตาชีวิตของคนทุก ๆ ด้าน จึงต้องแสวงหาความรู้ล่วงหน้าว่า ชะตาชีวิตของตนในอนาคตจะเป็นอย่างไร โหราศาสตร์จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคมไทย นับตั้งแต่ชนชั้นผู้บริหารประเทศ ไปจนถึงคนธรรมดาสามัญทั่วไป จึงทำให้โหราศาสตร์ มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เรื่องนี้ควรแก้ไขโดยด่วน เพราะจะทำให้คนหลงงมงาย เชื่อง่าย ไร้เหตุผล ไม่สมกับเป็นชาวพุทธ ฯลฯ

๘. การจัดงานพิธีต่าง ๆ (Ceremony) คนไทยส่วนใหญ่นิยมจัดงานพิธีในโอกาสต่าง ๆ มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนวงจรชีวิต เช่น งานฉลองวันคล้ายวันเกิด งานบวช งานสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ ฯลฯ การจัดงานต่าง ๆ ดังกล่าวมัก จะจัดให้ใหญ่โตเพื่อความมีหน้ามีตาของตน ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเงินก็ยอมไปกู้ยืมผู้อื่นเข้ามา นับว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เปรียบเสมือน “การดำนํ้าพริกละลายแม่น้ำ” หลังจากการจัดงานแล้วก็กลายเป็นคนมีหนี้มีสินมากมาย บางคนมีลูก ๓ คนแล้ว ยังใช้หนี้สินไม่หมด เพราะการจัดงานใหญ่โตเกินเหตุเกินฐานะนั่นเอง ค่านิยมในเรื่องนี้ควรจะได้รับแก้ไขใหม่โดยเร็ว เพื่อให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจของสังคมปัจจุบัน เพราะการจัดงานพิธีการต่าง ๆ นั้น ควรจัดให้ถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ แต่จะต้องจัดอย่างประหยัด โดยเชิญเฉพาะญาติผู้ใหญ่ พี่น้อง และแขกที่ใกล้ชิดจำนวนหนึ่งเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว

๙. ความหรูหรา (Luxury) คนไทยนิยมแสดงออกซึ่งความหรูหรา เพื่อแสดงให้เห็นว่า สถานภาพทางสังคมของตนสูง เป็นคนชั้นสูง หัวสมัยใหม่ มีเงินมีทอง มีรสนิยมสูง เช่น แสดงออกด้วยการแต่งตัวด้วยของมีค่าราคาแพง จัดงานพิธีใหญ่โต มีเครื่องใช้ต่าง ๆ ราคาแพง ทำงานที่แสดงออกถึงความโก้เก๋ เด่นดัง เช่น อาชีพนักธุรกิจ พนักงานต้อนรับ เดินแฟชั่น ดาราภาพยนตร์ เป็นต้น ความรุหรูหานี้เป็นค่านิยมที่ควรแก้ไขอย่างรีบด่วน เพราะเป็นการฟุ่มเฟือย บั่นทอนรายได้ของตัวเองและครอบครัว ตลอดถึงสังคมด้วย คนร่ำรวยจริง ๆ จะแสดงตนเป็น

ผ้าชีวรี่ห่อทอง มีความตระหนี่ถี่ถ้วน และมีรายได้สูง สามารถออมทรัพย์ไว้ได้ การแต่งตัวก็แต่งพอควร ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป

๑๐. ความเป็นปัจเจกภาพ(Individuality) ซึ่งถึงความเป็นตัวของตัวเอง หรือความเป็นไทในตัวเอง คนไทยส่วนใหญ่นิยมความเป็นตัวของตัวเอง แสดงถึงความมีอิสระภาพในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตามความคิดของตัวเอง ถ้ามีความเป็นไทมากเกินไป จะทำให้ขาดความรู้สึกรู้สึกผูกพันกับกลุ่มของคนในสังคม ทำให้ขาดการรวมกลุ่มหรือองค์กร ตลอดถึงการทำงานเป็นหมู่เป็นคณะ หรือเป็นทีม ยังผลเสียหายให้เกิดแก่สังคมอย่างยิ่ง

คนไทยรักอิสระภาพเป็นค่านิยมที่ดี แต่ขณะเดียวกันจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมด้วย เพราะการทำงานเป็นกลุ่มนั้นจะทำให้เกิดพลังในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดประสิทธิภาพสูง จะทำให้เกิดผลผลิตสูง และรายได้ก็สูงไปด้วย ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายให้ใช้วิธีการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ขึ้น ประกอบผลผลิตสูง ธุรกิจต่าง ๆ ทำให้ครอบครัวมีรายได้สูง และนำความเจริญทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศไทย

๑๑. ตัวใครตัวมัน เกิดจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง สิ่งแวดล้อมล้าสมัย คนตกอยู่ในสภาพลำบาก ทำให้คนไทยส่วนใหญ่รู้สึกนึกถึงตัวเองมากกว่าคนอื่น มุ่งที่จะเอาตัวรอด ดึงคำพังเพยที่ว่า “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” ค่านิยมตัวใครตัวมันนี้เป็นอันตรายต่อเอกภาพของสังคมเป็นอย่างยิ่ง เช่น ผู้ขายนั่งรถเมล์เห็นคนชรา เด็ก คนพิการ ผู้หญิงอุ้มลูกยืนอยู่ข้าง ๆ ก็ไม่สละที่นั่งให้แก่คนเหล่านั้น เพราะมุ่งแต่ความสบายส่วนตัว เป็นคนเห็นแก่ตัว ชาวบ้านบางคนเห็นโจรผู้ร้ายเดินผ่านไปจากละแวกบ้านของตนก็ไม่แจ้งความ หรือบอกความจริงแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะเกรงว่าผู้ร้ายจะกลับมาก่ออันตรายบ้านของตนได้

ค่านิยมเกี่ยวกับตัวใครตัวมันนี้ เกิดขึ้นในสังคมเมืองมากกว่าชนบท เพราะชาวชนบทส่วนใหญ่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี ค่านิยมนี้ทำให้คนเห็นแก่ตัว พ่อแม่ ครูอาจารย์จะต้องฝึกอบรมเด็กให้มีความเสียสละ รู้จักบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น ฝึกให้เป็นคนรู้จักให้และรู้จักรับ ตลอดถึงมารยาทต่าง ๆ ในสังคม รู้จักป้องกันความปลอดภัยให้ครอบครัว หมู่บ้านและประเทศชาติ

๑๒. การพนัน(Gambling) คนไทยนิยมเล่นการพนันตั้งแต่เล็กจนโต การพนันที่จัดทำเป็นล่าเป็นสันและมีผู้เล่นจำนวนมากคือ การเล่นสลากกินแบ่งรัฐ การเล่นหวยใต้ดินและบนดิน การเล่นไพ่ เล่นถั่ว โป ไฮโล รัมมี่ การเล่นสลากกินรวบ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะคนไทยโดยเฉพาะ

ชาวไร่ชาวนาชาวชนบทนั้น มีเวลาว่างมาก จึงใช้เวลาว่างไปเล่นการพนัน หวังร่ำรวย ไม่อยากทำงาน การพนันเป็นสิ่งชั่วร้าย เป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ผิดศีลธรรม และทำให้เกิดการทุจริต คดโกงต่าง ๆ เป็นตัวอย่างไม่ดี และเป็นตัวการอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการลักเล็กขโมยน้อยขึ้นในสังคม

รัฐบาลควรวางมาตรการสำคัญให้ประชาชนเลิกเล่นการพนัน ให้ตำรวจทำการปราบปรามอย่างจริงจัง และควรจะยกเลิกสลากกินแบ่งรัฐบาล เพราะคนยิ่งจนมากเท่าไร ยิ่งมีความอยากเสี่ยงโชคมากเท่านั้น สลากกินแบ่งรัฐบาลยังมีผลสืบต่อให้คนเล่นสลากกินรวบกันทั่วไป โดยเฉพาะในต่างจังหวัด ฉะนั้น เราควรรีบแก้ไขค่านิยมการเล่นพนัน โดยบิดามารดา ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ คอยอบรมสั่งสอนเด็กให้รู้ถึงผลร้ายของการเล่นพนันและฝึกให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วย

๑๓. การขาดระเบียบวินัย(Disorganization) คนไทยชอบทำอะไรเพื่อความพอใจของตนเองมากกว่าส่วนรวม โดยไม่คำนึงถึงผลที่ผู้อื่นจะได้รับ การขาดระเบียบวินัยจะเห็นได้จากกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การขับรถบนท้องถนนแล้วแซงซ้ายแซงขวา จอดรถในที่ห้ามจอด ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร จนทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพฯ คนไทยขาดวินัยในตัวเองมาก และไม่นิยมปฏิบัติตามระเบียบวินัยของส่วนร่วมด้วย จึงก่อให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้นในสังคม ทั้งนี้เพราะขาดการฝึกอบรมจากครอบครัว โรงเรียน และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภาวะสังคมพินาศก็จะเกิดจากคนขาดระเบียบวินัยนี้เอง ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกอบรมให้เด็กรู้จักปฏิบัติตามระเบียบวินัย กฎกติกาของสังคม และผู้ใหญ่ก็ต้องทำตัวอย่างเป็นตัวอย่างที่ดีงามในเรื่องระเบียบวินัย ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ดู และปฏิบัติตามอีกด้วย

๑๔. ไทยมุง(Curious Spectators) คนไทยส่วนใหญ่ชอบสนใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น รถชนกัน ไฟไหม้ การทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน เป็นต้น คนจะมามุงกันดูด้วยความสนใจ จนเรียกติดปากว่า ไทยมุง นอกจากนี้ยังชอบสอดรู้สอดเห็นสนใจเรื่องของชาวบ้านของผู้อื่นเขาอีกด้วย ค่านิยมนี้ไม่สู้จะดีนัก เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทั่ว ๆ ไป แต่มีผลเสียที่จะทำให้เกิดปัญหาสังคมเช่นกัน กรณีไฟไหม้ คนมุงดูมากจนกระทั่งรถดับเพลิงตำรวจทำงานไม่สะดวก ทำให้ไฟไหม้ลุกลามมากขึ้น ฉะนั้น เราควรจะเลิกค่านิยมไทยมุงเสีย

๑๕. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่(Generosity) คนไทยนิยมเลี้ยงหรือต้อนรับแขกไปใครมาหาสู่ด้วยการเลี้ยงเครื่องดื่ม เช่น น้ำอัดลม น้ำมะพร้าว น้ำหวาน น้ำเย็น หรือบางครั้งก็เลี้ยง

อาหารหนัก โดยถือเป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ ชาวชนบทจะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อมาก แม้คนแปลกหน้าไม่รู้จักกันมาก่อน ก็ต้อนรับด้วยการเลี้ยงน้ำหรือผลไม้ต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ ถ้าเป็นที่รู้จักยิ่งเอื้อเฟื้อมากขึ้น หากเป็นฤดูผลไม้จะจัดผลไม้ให้เป็นของฝากติดไม้ติดมือกลับบ้านอีกด้วย ค่านิยมนี้ควรส่งเสริมให้คงมีอยู่ตลอดไป เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย แต่ควรปรับปรุงแก้ไข คือ ให้มีความเอื้อเฟื้อแต่ตามอัธยาศัยของตน อย่าให้มากจนเกินไปจนทำให้เป็นผลกระทบกระเทือนต่อรายได้และครอบครัวของตน

๑๖. การศึกษา(Education) คนไทยนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เท่าที่สภาวะเศรษฐกิจของตนจะอำนวยให้ แต่เดิมมาคนไทยนิยมยกย่องคนที่ได้รับการการศึกษาสูง เพราะอยากเป็นเจ้าคนนายคน หรือรับราชการ ทว่า ณ ปัจจุบันนี้ ความอยากเป็นเจ้านายได้ลดน้อยลงไปพอสมควร โดยเฉพาะอย่างคนในเมืองหลวง แต่คนในชนบทยังนิยมชื่นชมอยู่ คนไทยจำนวนไม่น้อย นิยมในเรื่องวุฒิทางการศึกษา มากกว่าประสบการณ์ (Experience) การรับสมัครงานทั่วไป จึงมักพิจารณาวุฒิการศึกษา หรือปริญญาบัตรเป็นเกณฑ์อันดับแรก เพราะการศึกษาเป็นหัวใจในการพัฒนาคนและประเทศชาติ ฉะนั้น ค่านิยมด้านการศึกษาจะไม่เสื่อมสลายไปจากสังคมไทย

๑๗. ระบบอาวุโส(Senior system) คนไทยเคารพนับถือผู้มีอาวุโสมาตั้งแต่โบราณกาล บุคคลที่มีอายุมากกว่าก็จะเรียกลุง ป้า น้า อา พี่ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีระบบเครือญาติกันแต่อย่างไร ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นญาติพี่น้องกัน มีความเป็นกันเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความสามัคคีกันภายในชาติ ระบบอาวุโสอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่อยู่นานกว่า ทำงานนานกว่า หรือแก่กว่า พรรษามากกว่า ก็จะได้รับยกย่องด้วย แต่บุคคลบางคนใช้ค่านิยมเกี่ยวกับระบบอาวุโสไม่ถูกต้องไปปฏิบัติในหน่วยราชการ บริษัทห้างร้าน เอกชน รัฐวิสาหกิจ หรือองค์การต่าง ๆ กล่าวคือ ไม่ยอมเป็นผู้ตามหรือเชื่อในเหตุผลของผู้อ่อนวัยกว่า แต่มีวุฒิทางการศึกษาสูงกว่า หวงตำแหน่งของตน ไม่คัดเลือกบุคคลที่มีความรู้สามารถและอ่อนวัยมาทำงานในหน้าที่ที่สูงกว่าตน แต่จะคิดตามระบบอาวุโส อันเป็นผลเสียต่องานนั้น ๆ ได้ ฉะนั้น ระบบอาวุโสจะต้องได้รับการแก้ไขให้เหมาะสมเมื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมและส่วนรวมมากยิ่งขึ้นด้วย

๑๘. ชาตินิยม(Nationalism) คนไทยนั้น ส่วนมากมีชาตินิยมยังไม่ถึงขั้นสุดสายหรือสุดโต่ง(Extreme) เหมือนกับชาวญี่ปุ่น ชาวเยอรมัน ชาวยิว ชาวจีน ชาวอินเดีย คนไทยบาง

คนทำอะไรเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ไม่คำนึงถึงชาติบ้านเมือง เช่นการปลอมแปลงบัตรประจำตัวประชาชนให้คนต่างชาติ ลักลอบนำคนต่างชาติเข้ามาในเมืองไทยเป็นต้น หรือการส่งข่าวลับให้แก่คนต่างชาติ ยอมเป็นเครื่องมือให้แก่ฝ่ายตรงข้ามในการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อยุแหย่ให้แตกความสามัคคีกัน ตัวอย่างเช่นนี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าเป็นคนไม่รักชาติ ชาติความจงรักภักดีต่อมาตุภูมิของตน นับเป็นคนอันตรายอย่างยิ่งต่อสังคมไทย จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องปลูกฝังอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนทั้งหลาย ให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในเอกราชความเป็นชาติไทย และมาตุภูมิของคนไทย มีความซาบซึ้งในวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ วีรบุรุษ วีรสตรีไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ช่วยกันป้องกันรักษาความมั่นคงภายในชาติไทย รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อชาติ ยอมอุทิศทรัพย์สิน ร่างกาย และจิตใจให้กับชาติ คนไทยทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตามคำขวัญที่ว่า “ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ”

รูปแบบของกระบวนการทางสังคม

กระบวนการทางสังคม อาจจำแนกออกอย่างกว้าง ๆ เป็น ๖ รูปแบบ ดังนี้คือ^๙

๑. ความร่วมมือ (Cooperation) คำว่า Cooperation มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน ๒ คำ คือ Co หมายถึง ด้วยกัน (Together) หมายถึง การทำงาน (Work) ดังนั้น ความร่วมมือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ปรากฏ เพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ความร่วมมือเป็นกระบวนการสังคมที่ปรากฏในกลุ่มขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ไปจนถึงการรวมกลุ่มของชาติต่าง ๆ ในระดับโลก เช่น องค์การสหประชาชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รูปแบบของความร่วมมือในแต่ละกลุ่มและแต่ละสังคมอาจมีความแตกต่างกันไป ในบางกลุ่มหรือบางสังคมจะมีรูปแบบของความร่วมมือในลักษณะที่เป็นไปเองโดยมิได้มีการวางแผน เช่น สังคมแบบดั้งเดิมที่สมาชิกร่วมกันเก็บของป่าและล่าสัตว์ แต่ในบางกลุ่มหรือบางสังคมจะพัฒนารูปแบบความร่วมมืออย่างมีแบบแผน เพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่และเป็นธรรม

^๙ อานนท์ อากาศิกรม, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๔ - ๘๕.

ความร่วมมือมิได้เกิดในกลุ่มปฐมภูมิเท่านั้น แม้ในกลุ่มทุติยภูมิก็มีความจำเป็นที่จะต้อง มีแบบแผนความสัมพันธ์แบบความร่วมมือระหว่างสมาชิก เช่น ความร่วมมือในองค์การสหกรณ์ ความร่วมมือของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเดียวกัน เป็นต้น เราอาจจำแนกความร่วมมือออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ความร่วมมือในกลุ่มที่สมาชิกมีลักษณะร่วมกัน เช่น ความร่วมมือของกลุ่มกรรมกร กลุ่มชาวไร่ชาวนา กลุ่มนักศึกษา และความร่วมมือในกลุ่มสมาชิกที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน แต่ มีความจำเป็นจะต้องพึ่งพิงหรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกัน เพื่อความอยู่รอดของตน ในทาง นิเวศวิทยาเรียกความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ว่า Symbiotic Cooperation เช่น บุคคลในองค์การ ซึ่งมีตำแหน่งที่ต่างกัน แต่จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์กันในเชิงความร่วมมือ เพื่อให้การ ปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมาย นายจ้างและลูกจ้างต้องร่วมมือกันทำงาน เพื่อพึ่งพิงผลประโยชน์ต่อกัน ธนาคารและพ่อค้าต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน แม้ ในประเทศที่มีความขัดแย้งกันในการเมือง อาจจำเป็นจะต้องร่วมมือกันในการการค้า และ การต่างประเทศ เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น ในสังคมปัจจุบัน ความร่วมมือในแบบ Symbiotic Cooperation จะปรากฏอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันดังกล่าวนี้ ไม่จำเป็นต้องเผชิญการติดต่อกันโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้สมาชิก ในสังคมต้องการให้ได้ ซึ่งผลประโยชน์แห่งตน โดยจำเป็นต้องร่วมมือกับบุคคลต่าง ๆ เพื่อรักษา ผลประโยชน์นั้น

๒. การแข่งขัน (Competition) การแข่งขัน หมายถึง การต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือผลตอบแทนที่มีจำกัด ซึ่งได้แก่ เงินทอง สิ่งของ สถานภาพ อำนาจ ความรัก หรือความพอใจ อื่น ๆ เป็นต้น ทั้งนี้โดยการใช้วิธีการแข่งขันในรูปแบบต่าง ๆ กัน การแข่งขันเกิดจากพื้นฐานของ ความเป็นจริงที่ว่า ไม่มีบุคคลใดที่จะมีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ทุกประการ เช่น ในการทำงาน บุคคลย่อมต้องการตำแหน่งหน้าที่ซึ่งสูงขึ้น แม้แต่ลักษณะทางกายภาพ เช่น เพศหญิงและชาย ก็ยังทำให้บุคคลแข่งขันกันในการแข่งขันความสามารถ การแข่งขันอาจปรากฏขึ้นในระหว่างบุคคลอย่าง ชัดแจ้ง หรือเป็นการแข่งขันที่ไม่ปรากฏคู่ต่อสู้ก็ได้ เช่น การแข่งขันในการเข้าศึกษาต่อในระดับ อุดมศึกษา ซึ่งบุคคลก็มิได้รู้จักคู่แข่งกันเป็นการส่วนตัว

๓. ความขัดแย้ง (Conflict) คำว่า ความขัดแย้ง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหรือ กลุ่มมีการแข่งขันกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือสิ่งตอบแทนอันจำกัด แต่บุคคลหรือกลุ่มพยายาม

ที่จะกำจัดคู่ต่อสู้ให้บรรลุเป้าหมายนั้น โดยอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในขอบข่ายของบรรทัดฐานทางสังคม หรือเป็นการละเมิดบรรทัดฐานของสังคมด้วยการใช้วิธีการรุนแรงต่าง ๆ ความขัดแย้งจึงต่างจากการแข่งขันคือ ในความขัดแย้งนั้น บุคคลหรือกลุ่มจะถือว่าคู่แข่งคือศัตรู โดยมีความเป็นปรปักษ์ต่อกัน ซึ่งต่างไปจากการแข่งขันที่บุคคลหรือกลุ่มจะใช้ความสามารถของตนในการเอาชนะตามบรรทัดฐานของสังคม

๔. การติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน (Communication together) การติดต่อสื่อสารหรือสื่อความหมายซึ่งกันละกันนั้น เป็นหลักสำคัญต่อการมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันในสังคม เพราะเป็นกระบวนการถ่ายทอดทัศนคติ รับความรู้สึกนึกคิด เพื่อทำความเข้าใจต่อกันโดยมีภาษาเป็นสื่อ ภาษาก็มีทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน อย่างไรก็ตาม การติดต่อสื่อสารกันเป็นความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อกัน หรือทัศนคติของบุคคลและกลุ่มในการมีความสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อความเข้าใจอันดีงามต่อกันและกัน

๕. การประนีประนอมผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน (Accommodational Conflict) เป็นวิธีการลดความตึงเครียด(Tension) หรือให้เกิดความแตกร้าวน้อยที่สุด เช่น ความไม่เข้าใจกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเกี่ยวกับเรื่องสวัสดิการเป็นต้น การประนีประนอมกันนั้น จะช่วยให้สังคมมีเสถียรภาพ

๖. การผสมผสานกลมกลืนเข้าหากัน(Assimilation) เป็นการผสมผสานกันระหว่างเชื่อและความประพฤติที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งวิธีการเช่นนี้อาจจะทำได้ไม่สมบูรณ์ เพราะเป็นการยากที่แต่ละคนจะรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่ตนไม่คุ้นเคย แต่กาลเวลาจะเป็นเครื่องช่วยผสมผสานกลมกลืนกันได้ง่ายขึ้น เช่น ปัจจุบันพิธีการต่าง ๆ แนวความคิด และการแต่งกายของไทย เป็นต้น หลายอย่างมีการใช้วัฒนธรรมของชาติอื่นเข้าผสมผสานด้วย จึงมีวัฒนธรรมที่ผิดแปลกแตกต่างกันออกไป ซึ่งในที่สุดก็นำมาผสมผสานเป็นวัฒนธรรมของตนไป ด้วยเหตุนี้การผสมผสานกลมกลืนเข้าหากัน จึงเป็นการช่วยส่งเสริมให้สังคมมีระเบียบมากขึ้น^{๑๐}

ดังนั้น เมื่อสรุปแล้ว(Conclusion) กระบวนการทางสังคมจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในทุกสังคม กระบวนการทางสังคม เป็นผลสืบเนื่องมาจากบุคคลที่ได้มีความสัมพันธ์กัน

^{๑๐} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๒.

อย่างใกล้ชิด และมีการถ่ายทอดแนวความคิดซึ่งกันและกันในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งการเฝ้าและการตอบสนองนั้น ๆ เป็นไปในลักษณะการต่าง ๆ อันทำให้พลังต่าง ๆ มาประสานกัน และเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ในรูปแบบต่าง ๆ กันไป

กระบวนการผสมกลมกลืนทางสังคม

กระบวนการผสมกลมกลืนกันทางสังคมนั้น สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น

๑. โดยการสมรสระหว่างคนต่างเชื้อชาติหรือต่างศาสนา ซึ่งเรียกว่า Amalgamation

๒. โดยการที่บุคคลหรือสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ได้มีการติดต่อกัน โดยรับแบบอย่างวัฒนธรรมของสังคมที่ตนติดต่อกัน นั้นเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต เรียกว่า การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม หรือการสังสรค์ระหว่างวัฒนธรรม(Acculturation) เช่น การรับวัฒนธรรมเมืองของชาวชนบท การรับวัฒนธรรมตะวันตกของประเทศที่กำลังพัฒนา เป็นต้น

๓. การที่บุคคลเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ความเชื่อหรือบุคลิกภาพของตนโดยสิ้นเชิงอย่างกะทันหัน เรียกว่า การเปลี่ยนจิตใจ หรือ Conversion

การกำหนดเขตแบ่งแยก ในชนบางกลุ่มหรือในบางสังคมจะใช้วิธีป้องกันความขัดแย้ง โดยการกำหนดขอบเขตการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือการติดต่อสัมพันธ์เฉพาะในกลุ่ม หรือในสังคมของตนเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า Social Boundary ทั้งนี้ เพื่อมิให้การติดต่อกันระหว่างสมาชิกกับบุคคลภายนอกซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างสังคมได้ เช่น ในบางเผ่าชนที่ไม่ยอมพูดกับผู้ที่มิได้ใช้ภาษาเดียวกับตน แม้ว่าบุคคลในสังคมจะสามารถเข้าใจภาษาของชาติอื่นก็ตาม ในชนชาวเขาของไทยบางเผ่า จะใช้เครื่องแต่งกาย เป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งแยกสังคมของตน ออกจากสังคมอื่น ๆ ในสังคมของชาวอินเดีย จะมีเครื่องหมายสัญลักษณ์ ที่แบ่งแยกระหว่างวรรณะต่าง ๆ ทั้งนี้จะมีระบบการลงโทษผู้ละเมิดฝ่าฝืน เช่น ในสังคมชาวยิวจะห้ามการสมรสกับคนต่างศาสนา มิฉะนั้นจะถูกกีดกันการคบหาสมาคมจากสมาชิกในสังคม นอกจากนี้ในระดับประเทศอาจมีการสร้างสิ่งกีดขวางอย่างเป็นทางการ เพื่อป้องกันการติดต่อกับชาติที่เป็นปรปักษ์กัน เป็นต้น

การเชื่อมโยงระบบสังคม แม้ว่ากลุ่มหรือสังคม จะพยายามกำหนดขอบเขตการติดต่อสัมพันธ์เฉพาะในกลุ่มหรือในสังคมของตนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่เนื่องจากความจำเป็นเพื่อการอยู่รอดของสมาชิกในสังคม ทำให้จะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ในระบบบางส่วนของสังคม แม้ว่า

โดยแท้จริงกลุ่มหรือสังคมเหล่านั้น มีความเป็นปรปักษ์ต่อกันก็ตาม กระบวนการที่ระบบสังคม บางส่วนมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับกลุ่มหรือสังคมอื่นเรียกว่า การเชื่อมโยงระบบสังคม กระบวนการเช่นนี้มีปรากฏในทุกสังคมแม้แต่สังคมแบบดั้งเดิมก็ตาม เช่น แม้แต่ในเผ่าชนที่ขาด ความเจริญซึ่งตัดขาดการติดต่อกับสังคมอื่นแต่ก็ยังมี การแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างซ่อนเร้นระหว่าง สมาชิกกับ สังคมภายนอก ในชนหมู่น้อยของบางสังคม ซึ่งพยายามแยกตัวอย่างโดดเดี่ยว แต่ก็จำเป็นที่จะต้องเชื่อมโยงกับสังคมใหญ่โดยระบบการค้า การศึกษา และการภาษี เป็นต้น ในประเทศ ต่าง ๆ ที่แม้จะมีความขัดแย้งระหว่างกัน แต่ก็ยังเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ หรือองค์การ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การทหาร ระหว่างกัน เป็นต้น การเชื่อมโยงระบบสังคมที่กล่าวมานี้ จะช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งโดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม หรือสังคมในบางส่วนของระบบ สังคมยังคงดำเนินต่อไป

การเสีระบบทางสังคม^{๑๑}

ในการจัดระเบียบสังคมนั้น สมาชิกและกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ของสังคมจะมีระบบความ สัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นสมานฉันท์ ทั้งนี้เนื่องมาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกด้วย กระบวนการขัดเกลาทางสังคม และด้วยการสื่อสารลักษณะที่ทำให้สมาชิกได้กำหนดความหมายของ พฤติกรรมที่แสดงออกตรงกันโดยสมาชิกและกลุ่ม และบุคคลอื่น ซึ่งมีสถานภาพและบทบาท ที่ เกี่ยวข้องระหว่างกันอย่างไร ระบบสังคมและสถาบันสังคมมีหน้าที่อะไรบ้างในการดำรงไว้ซึ่งความ อยู่รอดของสมาชิกและสังคม

อย่างไรก็ตาม เราจะพบเสมอว่าในสังคมที่สมาชิกอยู่ร่วมกันนั้น จะมีบางเวลาที่กลไก ของระบบสังคมที่สมาชิกเคยยอมรับและปฏิบัติตามมาแต่เดิม เกิดภาวะการณ์ขาดตอน แยกแยก หรือชะงักงัน โดยระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ไม่อาจเชื่อมโยงกันได้อย่างมีสมานฉันท์เหมือน แต่ก่อน ทำให้วิถีชีวิต และความเคยชินของสมาชิกเกิดความระส่ำระสาย เนื่องจากการแสดงออก ของพฤติกรรม หรือการกระทำระหว่างกันตามปกติของสมาชิก ไม่อาจบรรลุเป้า ประสงค์เหมือน เดิมได้ เรียกภาวะที่เกิดเช่นนี้ว่า การเสีระบบทางสังคม

^{๑๑} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๑๓๓.

Robert K. Merton ได้อธิบายความหมายของการเสียระบบทางสังคมว่า หมายถึง ความไม่สมบูรณ์หรือความล้มเหลวของระบบสังคม ในการเชื่อมโยงสถานภาพและบทบาทของสมาชิก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันของสังคม และไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของสมาชิกแต่ละคนได้ เมื่อเรากล่าวว่ากลุ่ม องค์กร ชุมชน หรือสังคม เกิดการเสียระบบนั้น เราหมายถึงการที่ระบบโครงสร้างของสถานภาพและบทบาทขาดประสิทธิภาพ

๑. การเสียระบบทางสังคม (Social Disorganization) มีความแตกต่างกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน เพราะพฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นการที่บุคคลแต่ละคนประสบความล้มเหลว ในการดำรงชีวิตตามสถานภาพและบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ แม้ว่าสังคมนั้น จะมีการจัดระเบียบ อย่างมั่นคงก็ตาม แต่การเสียระบบทางสังคมนั้นเป็นการที่สถานภาพต่าง ๆ ในระบบสังคมมิได้เชื่อมโยงประสานกันอย่างมีสมานฉันท์ จำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบไปจากเดิม แนวคิดของนักสังคมวิทยาเกี่ยวกับการเสียระบบทางสังคมนั้น ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันเป็น ๒ แนวความคิด คือ

๑) แนวความคิดที่ว่า การเสียระบบทางสังคมเป็นบ่อเกิดของความเสื่อมโทรมทางสังคม และปัญหาสังคม ดังนั้น จึงมีข้อความที่ปรากฏเกี่ยวกับเรื่องการเสียระบบทางสังคมอยู่เสมอ เช่น ความพิการทางสังคม และความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของสมาชิกในสังคม

นักสังคมวิทยาที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการเสียระบบทางสังคมเช่นนี้ได้แก่ Charles Hoerod Cooley ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับมูลเหตุของการเสียระบบทางสังคมไว้ว่า เนื่อง จากการที่สมาชิก มิได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน และมีได้เคารพต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความหย่อนยานของสมาชิก ในการปฏิบัติตามหน้าที่และระเบียบวินัยจึงเป็นมูลเหตุสำคัญ ของการเสียระบบทางสังคม นอกจากนี้ กระบวนการควบคุมทางสังคม ก็ไม่มีผลต่อสมาชิกในทางปฏิบัติอีกด้วย

๒) แนวความคิดที่ว่า การเสียระบบทางสังคม เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งเกิดแก่ ทุกสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แนวความคิดนี้เป็นที่ยอมรับจากนักสังคมวิทยาส่วนใหญ่ใน ปัจจุบัน โดยอธิบายว่า การจัดระเบียบสังคม และการเสียระบบทางสังคม เป็นกระบวนการ ควบคู่กัน แต่มีลักษณะในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ การจัดระเบียบสังคมเป็นกระบวนการที่ เกิดขึ้น เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความมั่นคงให้แก่สังคม ส่วนการเสียระบบทาง สังคมก็ไม่คงอยู่ตลอดไป เนื่องจากสมาชิกในสังคมย่อมสามารถปรับตนเอง และสังคมไปสู่การจัด ระเบียบใหม่ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เมื่อพิจารณาแนวความคิดทั้ง ๒ แนวที่กล่าว

มาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การเสีระบบทางสังคมเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ ๓ ประการ คือ ปัญหาสังคม (Social Problem) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social and Cultural Change) และการปรับตัวของสมาชิกในสังคม (Adjustment)

ในระยะต่อมา แนวการวิเคราะห์การเสีระบบทางสังคมค่อย ๆ เปลี่ยนไป ปัญหาสังคมอธิบายได้จากความล้มเหลวของระบบสังคม ที่มีผลกระทบไปถึงสมาชิกในสังคมนั้นคือ เป็นการมุ่งสาเหตุไปที่ระบบอันเป็นโครงสร้างของสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งมีผลกระทบไปถึงสมาชิกอันเป็นหน่วยย่อยของระบบสังคม การเสีระบบทางสังคมจะมีลักษณะที่สำคัญคือ

๑. ภาวะของการไร้บรรทัดฐาน(Normlessness) แนวความคิดนี้ มีวิวัฒนาการมาจากทฤษฎีอันมีชื่อของเดอริคเคิร์ท ซึ่งเป็นภาวะที่สมาชิกในสังคม ไม่สามารถยึดถือบรรทัดฐานเดิมเป็นแนวทางแห่งความประพฤติได้ เนื่องจากบรรทัดฐานเดิมไม่ก่อให้เกิดการบรรลุผลตามเป้าหมายของตนและสังคม เช่น โครงสร้างของสังคมเมืองทำให้การยึดถือระบบเครือญาติ ไม่อาจนำมาใช้ในการดำเนินของการประกอบอาชีพได้อีกต่อไป

๒. ภาวะความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Culture Conflict) เป็นภาวะที่คนในสังคมมีความขัดแย้งกันในบรรทัดฐานใหม่ เช่น ความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในสังคมอุตสาหกรรม ความขัดแย้งกันระหว่างบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยาต่อครอบครัว เมื่อภรรยาต้องประกอบอาชีพพร้อมกับสามี ทำให้บรรทัดฐานใหม่ที่เกิดขึ้นเกิดความขัดแย้งในการนำไปใช้

๓. ภาวะความล้มเหลวในการปฏิบัติตนของสมาชิก (Breakdown) เป็นภาวะที่กระบวนการควบคุมทางสังคม ได้แก่ กฎหมาย หรือการควบคุมแบบไม่เป็นทางการ เช่น การยกย่อง ชมเชย แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานนั้น ไม่มีผลในการบังคับใช้ เช่น การออกกฎหมายแรงงาน ซึ่งควบคุมการกำหนดค่าแรงและชั่วโมงในการทำงานของลูกจ้าง ไม่มีผลที่ทำให้นายจ้างนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การที่คนงานนัดหยุดงาน โดยที่เจ้าหน้าที่ไม่อาจลงโทษได้ตามบทกฎหมาย เช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยในปี ๒๕๔๘ เป็นต้น

การเสีระบบทางสังคมกับปัญหาสังคม

การศึกษาเกี่ยวกับการเสีระบบทางสังคมนั้น เริ่มต้นจากปัญหาการขยายตัวของสังคมเมืองภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป การเกิดสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา และภูมิภาคอื่น ๆ ของโลก ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้แนวความคิดของ เฮอริเบิร์ต

สเปนเซอร์ ที่ว่า ปัญหาสังคมเป็นวิวัฒนาการส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ และเกิดขึ้นเองเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เริ่มเชื่อมความเชื่อถือลงโดยนักสังคมวิทยาได้ศึกษาปัญหาสังคม ในมโนทัศน์ของการเสียระบบทางสังคมซึ่งเกิดจากลักษณะโครงสร้างของสังคม

ในระยะแรก การวิเคราะห์การเสียระบบทางสังคมได้มุ่งประเด็นไปที่มูลเหตุเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของสมาชิกและสถาบันสังคม โดยวิเคราะห์ว่าสังคมเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต สมาชิกและสถาบันเปรียบเสมือนอวัยวะของสิ่งมีชีวิตนั้น ดังนั้น หากสมาชิกหรือสถาบันมิได้ยึดถือคุณธรรมในการดำเนินชีวิต หรือการจัดระบบสังคมก็จะทำให้สังคมเกิดความเสื่อมโทรม ไม่มีระบบ ที่เรียกว่า สังคมพิการหรือความเจ็บป่วยทางสังคม จนอาจถึงกับเกิดภาวะที่สังคมล่มสลายได้ ดังเช่น อาณาจักรโบราณที่หลงเหลือแต่ซากปรักหักพัง การวิเคราะห์ในแนวความคิดเช่นนี้จึงมุ่งความสำคัญไปที่สมาชิกในสถาบันสังคมซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม ที่ละทิ้งคุณธรรม อันมีผลกระทบไปถึงโครงสร้างโดยส่วนรวมของสังคม

การเสียระบบทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นอกจากการเสียระบบทางสังคม จะเป็นกรอบ เป็นขอบข่ายในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมแล้ว นักสังคมวิทยายังมีความเห็นว่า การเสียระบบทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม แนวคิดนี้ถือเป็นมโนทัศน์ที่สำคัญประการหนึ่งในทางสังคมวิทยา

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอธิบายได้ว่า สังคมมนุษย์จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอภาวะที่สังคมมีการจัดระเบียบอย่างเหมาะสม โดยสนองต่อความต้องการของสมาชิก และสังคมเป็นส่วนรวมจะเป็นภาวะที่สังคมมีโครงสร้างและระบบสังคมที่มั่นคง เรียกว่า Social Organization จะดำรงอยู่ในชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ในระยะต่อมา สังคมนั้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบและบรรทัดฐานทางสังคมใหม่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากมูลเหตุหลายประการ เช่น การที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นเปลี่ยนไป นอกจากนี้ยังอาจเกิดจากโครงสร้าง หรือปริมาณของประชากรในสังคมมีการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการที่คนในสังคมมีการแสวงหาความรู้ และการประดิษฐ์ใหม่ ๆ และการถ่ายทอดความรู้ และสิ่งประดิษฐ์จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง

ในระบะที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ย่อมทำให้สถานภาพและบทบาทของระบบสังคมไม่อาจสนองต่อความต้องการของสมาชิก และความคงอยู่ของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพดังเดิมได้ เรียกภาวะนี้ว่า การเสียระบบทางสังคม (Social Disorganization) ซึ่งนำไปสู่การเกิดปัญหาต่าง ๆ ของสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การเสียระบบทางสังคมยังส่งผลกระทบต่อสมาชิกในสังคม เช่น สมาชิกเกิดความรู้สึกที่ไม่มั่นคงทางจิตใจเกี่ยวกับบรรทัดฐาน ซึ่งมีความเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงไปนั้น และทำให้สมาชิกเกิดความขัดแย้งระหว่างกันในการยึดถือบรรทัดฐาน ซึ่งมีความเหมาะสม ต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่นี้ เรียกว่า การเสียระบบของบุคคล (Personal Disorganization) เช่น การเลิกทาสของสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้ทาสจำนวนหนึ่งที่ถูกปลดปล่อย เกิดภาวะการณืขาดเป้าหมายในชีวิต เนื่องจากเคยดำรงชีวิตที่มีนายคอยรับผิดชอบในชีวิตของตนและครอบครัว ในประเทศที่ตกเป็นอาณานิคม ชาวพื้นเมืองไม่อาจปรับการดำเนินชีวิตตามระบบสังคมใหม่ ที่ชาวตะวันตกนำเข้ามาใช้ ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า การเสียระบบทางสังคมเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ในระยะต่อมาสังคมจะเข้าสู่การจัดระเบียบใหม่อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า Social Reorganization โดยสมาชิกจะค่อย ๆ สร้างระบบสังคมใหม่ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และปรับตนเองต่อระบบสังคมใหม่นั้น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมย่อมมีผลต่อการเพิ่มบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพ ก่อให้เกิดการเสียระบบในสถาบันครอบครัว แต่ในระยะต่อมาสมาชิกในสังคมจะค่อย ๆ สร้างบรรทัดฐานสังคมขึ้นใหม่ ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ เช่น การมีสถานรับเลี้ยงเด็ก การวางแผนครอบครัว การที่สามีเข้ารับผิดชอบในงานบ้านร่วมกับภรรยา เป็นต้น ทำให้สถาบันครอบครัวกลับเข้าสู่ภาวะการณืจัดระเบียบใหม่ที่เหมาะสมกับสังคมอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตาม ภาวะที่กล่าวมาอันได้แก่ การจัดระเบียบสังคม การเสียระบบทางสังคม และการจัดระเบียบสังคมใหม่ เป็นภาวะที่ไม่คงที่ตลอดไป แต่มีการหมุนเวียนเป็นวัฏจักรจากลำดับขั้นหนึ่งไปสู่อีกลำดับหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่หยุดอยู่กับที่ แต่เป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการเสียระบบทางสังคมเป็นภาวะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกัน

การเสียระบบทางสังคมกับการปรับตัวของสมาชิกในสังคม

การเสียระบบทางสังคม ย่อมมีผลกระทบต่อเป้าหมายและวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมที่เรียกว่า การเสียระบบของบุคคล (Personal Disorganization) และสมาชิกจำเป็นที่จะต้องปรับตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาสังคม และการปรับตัวของสมาชิก ต่างมีความเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ ผู้ที่ศึกษาและอธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งทีกล่าวมานี้คือ William F. Ogburn^{๑๒} ซึ่งนำมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมล่า (Cultural Lag) มาอธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยทั่วไปการเสียระบบทางสังคมกับวัฒนธรรมล่า มักจะนำมาใช้มโนทัศน์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งทั้งสองประการก็มีความแตกต่างกันคือ การเสียระบบทางสังคมมักจะนำมาเป็นกรอบช่วยในการศึกษาปัญหาสังคมอันเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคม แต่เรื่องวัฒนธรรมนั้น เป็นกรอบในการศึกษาปัญหาสังคม ที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Ogburn ได้อธิบายถึง กระบวนการพื้นฐานของวิวัฒนาการทางสังคม ๔ ประการ อันได้แก่

๑. การประดิษฐ์ (Invention) เป็นจุดเริ่มแรกในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม การประดิษฐ์เป็นการนำความรู้ และความคิดที่เกิดจากการศึกษา และค้นพบมาประกอบเป็นสิ่งใหม่ ซึ่งจำแนกเป็นการประดิษฐ์ที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) และการประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัฒนธรรมทางวัตถุ (Nonmaterial Culture) เช่น ภาษา กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ของสังคม ตลอดจนการกำหนดวิธีการใช้สิ่งประดิษฐ์ทางวัตถุเหล่านั้น

๒. การสะสมเพิ่มพูน (Accumulation) หมายถึง การประดิษฐ์ดังกล่าวจะทำให้เกิดการสะสมทางวัฒนธรรมอย่างเพิ่มพูนขึ้นมากเป็นทวีคูณ เช่น Ogburn พบว่า ผลจากการประดิษฐ์วิทยุทำให้เกิดการประดิษฐ์สิ่งอื่น ๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ และไม่ใช่วัตถุถึงประมาณ ๑๕๐ อย่างๆ

๓. การแพร่กระจาย (Diffusion) เป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง อันเนื่องจากการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของแต่ละสังคม ซึ่งทำให้มีการเลือกสรรและปรับปรุงวัฒนธรรมเหล่านั้น ให้สอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและค่านิยมของคนในสังคม

^{๑๒} Ogburn, William F., **Social Change**, (N.Y. : The Viking Press, Inc., ๑๙๖๗), p. ๗๕.

๔. การปรับตัว(Adjustment) หมายถึง การปรับตัวของส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นการปรับระบบสังคมและการปรับตัวของสมาชิกในสังคม ทฤษฎีวัฒนธรรมล่าอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของสังคม ย่อมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ ของสังคม ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หากวัฒนธรรมในส่วใดส่วนหนึ่งมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วกว่าวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันย่อมเป็นผลให้วัฒนธรรมแต่ละส่วนไม่อาจปรับเข้ากันได้เรียกภาวะเช่นนี้ว่า วัฒนธรรมล่า (Cultural Lag)

วัฒนธรรมล่า (Cultural Lag) อาจเกิดขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช้วัตถุ เช่น เมื่อมีการประดิษฐ์รถยนต์ แต่สังคมไม่สามารถวางผังเมือง เพื่อขยายเส้นทางคมนาคม และไม่อาจจัดสถานที่จอดรถได้เพียงพอ นอกจากนี้ สมาชิกอาจปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานในการใช้ระบบคมนาคมใหม่ที่เกิดขึ้นได้ เช่น ความมีระเบียบในการขับรถและการใช้ถนน เป็นต้น ในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏว่าเกิดวัฒนธรรมล่า เมื่อสังคมเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนในสถานศึกษา เป็นการเรียนรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเอง แต่อาคารเรียนและสื่อการสอนมิได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเนื้อหาและวิธีการสอนที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการเกิดวัฒนธรรมล่า ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคม

Ogburn ได้กล่าวว่า นอกจากปัญหาสังคมต่าง ๆ จะเกิดจากอัตราส่วนที่ไม่สมดุลระหว่าง การเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมแล้ว ปัญหาสังคมยังเกิดจากการที่สมาชิกไม่อาจปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเหล่านั้นได้ เช่น ในระยะที่เกิดสงครามเวียดนาม และสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาตั้งฐานทัพในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย ทำให้จังหวัดเหล่านั้น ได้ขยายตัวในทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่ปรากฏว่าในสังคมดังกล่าว เกิดปัญหาการปรับตัวของชาวไทยต่อชาวต่างชาติอย่างมาก เช่น เกิดปัญหาโสเภณี แหล่งอบายมุขต่าง ๆ การละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาในท้องถิ่นนั้น การลักลอบขายสินค้าหนีภาษี และเมื่อฐานทัพอเมริกาทยอยเลิกไป ก็ทำให้สภาพสังคมของจังหวัดเหล่านี้ กลับเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า การเสียระบบทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาสังคมและการปรับตัวของสมาชิกในสังคม ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างยิ่งและลึกซึ้ง ซึ่งจะแยกและขาดจากกันมิได้เลย

เครื่องบ่งชี้การเสถียรระบบทางสังคม

เครื่องบ่งชี้การเสถียรระบบทางสังคม เพื่อเป็นหลักในการศึกษาเกี่ยวกับการเสถียรระบบทางสังคม (Idiocies of Social Disorganization) นักสังคมวิทยา ได้เสนอแนะเครื่องบ่งชี้บางประการที่สังเกตได้สำหรับเป็นข้อพิจารณาว่า สังคมนั้น น่าจะมีภาวะการณ์เสถียรระบบทางสังคมบางประการเกิดขึ้น ซึ่งเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญดังกล่าวนี้ได้แก่

๑. การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างด้านประชากร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงขนาดหรือองค์ประกอบของประชากร เช่น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า สังคมนั้น กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบสังคมเมือง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบทางอายุ (age) เพศ (Sex) การศึกษา (Education) รายได้ (Income) และอาชีพ (Occupation) ฯลฯ ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นและมีภาวะการณ์เสถียรระบบทางสังคมที่จะตามมา

๒. อัตราปัญหาสังคมที่เพิ่มขึ้น เช่น อัตราการก่ออาชญากรรม อัตราวินาศกรรม ปัญหาวัยรุ่นที่มีสถิติสูงขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการเสถียรระบบของสมาชิกในสังคม ที่ไม่อาจปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และกฎเกณฑ์ของสังคมไม่มีผลในการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมได้

๓. ความห่างทางสังคม (Social Distance) หมายถึง การที่สมาชิกในสังคมขาดความใกล้ชิดต่อกันโดยมีความรู้สึกแบ่งแยกออกเป็น พวกเรา-พวกเขา และมีความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิปรากฏให้เห็นมากกว่าความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ มีระบบความสัมพันธ์แบบเป็นทางการมากกว่าความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ

การศึกษาความห่างทางสังคมกระทำได้จากการวัดเจตคติของคนในสังคม เช่น เจตคติต่อบุคคลต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ในสังคมของตน เจตคติระหว่างสามีกับภรรยาในเรื่องการหย่าร้าง เจตคติระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม เจตคติระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค เป็นต้น หากกลุ่มคนเหล่านี้ มีเจตคติที่เป็นประปรักษ์ต่อกันย่อมแสดงว่า ภายในสังคมนั้น เกิดความห่างทางสังคมอันเป็นเครื่องชี้ว่า สังคมเกิดภาวะการณ์เสถียรระบบทางสังคม

บทสรุป (Conclusion)

เพราะฉะนั้น ค่านิยม(Value) จึงมีความสำคัญมากในสังคมปัจจุบัน เพราะมีผลกระทบต่อความเจริญและความเสื่อมเสียของสังคมและความมั่นคงของชาติมาก กล่าวคือ สังคมที่มีค่านิยมที่เหมาะสมและถูกต้อง เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี เป็นต้น สังคมนั้นย่อมจะมีความเจริญก้าวหน้าอย่างแน่นอน สังคมใดที่มีค่านิยมไม่เหมาะสม เช่น มีการเล่นพนัน ขาดระเบียบวินัย ไร้ความสามัคคี อยู่อย่างตัวใครตัวมัน ฯลฯ สังคมนั้น จะเสื่อมถอยลงและขาดความมั่นคงขึ้นภายในชาติ ดังนั้น ถ้าค่านิยมของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ก็จะทำให้สังคม และวัฒนธรรมของสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

กระบวนการสังคม ซึ่งหมายถึง รูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่เสมอในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ ความร่วมมือ การแข่งขัน และความขัดแย้ง ความร่วมมือ หมายถึง การร่วมงานหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างสมาชิก เพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วมกัน รูปแบบของความร่วมมือในแต่ละกลุ่ม สังคมจะมีความแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ความร่วมมือเกิดขึ้นทั้งในกลุ่มสมาชิกที่มีลักษณะร่วมกัน หรือในสมาชิกที่มีความแตกต่างกัน แต่จำเป็นจะต้องพึ่งพิงผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งมีปรากฏอยู่มากในสังคมปัจจุบัน

การเสียระบบทางสังคม กับการปรับตัวของสมาชิกในสังคมนั้น ได้มุ่งวิเคราะห์ถึงอัตราความไม่สมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการปรับตัวของสมาชิกในสังคม ซึ่งถือว่า ภาวะที่สมาชิกไม่อาจปรับตัวต่อบรรทัดฐานหรือวัฒนธรรมใหม่ เป็นภาวะการถดถอยเสียระบบทางสังคมเรียกว่าวัฒนธรรมล่า (Cultural Lag) อันเป็นปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น การประดิษฐ์ และการแพร่กระจายวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง อันทำให้เกิดปัญหาวัฒนธรรมล่าแก่สมาชิกในสังคม

การเสียระบบทางสังคมกับปัญหาสังคม เป็นการอธิบายถึงภาวะของสังคมที่มีการเสียระบบทางสังคมว่า อาจเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกมีความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมจรรยา หรือเกิดจากการที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่โครงสร้างอันสลับซับซ้อนขึ้น ซึ่งนำไปสู่ภาวะของการเสียระบบทางสังคม ๓ ประการ คือ ภาวะของการไร้บรรทัดฐานทางสังคม ภาวะของความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และภาวะความล้มเหลวในการควบคุมทางสังคม

ในปัจจุบัน สังคมได้พยายามสร้างบรรทัดฐานที่จะป้องกัน หรือบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น โดยการปรับตัวเข้าหากัน เนื่องจากคู่กรณียังมีความต้องการ ที่จะพึงพึงผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งเรียกว่า การผ่อนปรนเข้าหากัน ทั้งนี้การผ่อนปรนเข้าหากัน อาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การหันเหความสนใจของผู้ที่เราขัดแย้งอยู่ด้วยนั้น โดยการสร้างความขัดแย้งกับผู้อื่นเข้าแทนที่ การร่วมกันสร้างบรรทัดฐานใหม่ เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง โดยการใช้ อำนาจบังคับ และโดยการร่วมลดเป้าหมายของกันและกันลงที่เรียกว่า การประนีประนอม (Compromise) ซึ่งกระทำได้โดยเจรจากันโดยตรง หรือโดยการให้บุคคลที่สามเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ย หรือโดยการใช้อัลเป็นผู้ตัดสิน ที่เรียกว่า การอนุญาโตตุลาการ เป็นต้น

บรรณานุกรม

พระมหาทองขาว กิตติโร, ผศ.ดร., **การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change),**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ บริษัท จรัสสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๐.

ณรงค์ เส็งประชา, รศ., **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

บรรพต วีระสัย และคณะ, **สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น : การเปลี่ยนแปลงทางสังคม**

และวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๙.

บรรพต วีระสัย, ผจจจิตต์ อธิคมนันท์, **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม,** กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑.

พ่องพันธ์ มณีรัตน์, ผศ., **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม,** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑.